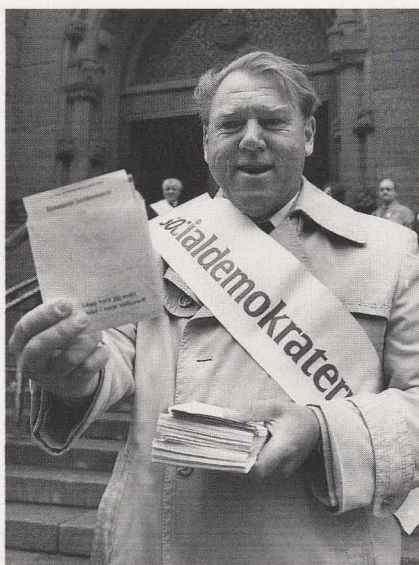

1900-talets sista decennier – staden som ett bolag igen?

Majoritetsförhållandena växlade under 1900-talets sista årtionden och därmed skiftade även den politiska färgen på stadens finansborgarråd. Socialdemokraten John-Olle Persson var finansborgarråd i två olika omgångar – 1973–76 och 1979–86.

I 1974 ÅRS REGERINGSFORM betonades kommunernas roll som instrument för den samhälleliga reformpolitiken. Vid denna tid hade dock den ekonomiska situationen förändrats betydligt och det stod klart att rekordåren nu var över.

1900-talets sista decennier innebar omfattande förändringar av den kommunala verksamhetens förutsättningar. Orsakerna var flera. En var de problem som skapades av den explosionsartade ökningen av kommunernas utgifter i kombination med en minskad ekonomisk tillväxt. Samtidigt som den ekonomiska situationen förvärrades skärpte staten kraven på vad som skulle ingå i de kommunala verksamhetsområdena. En annan orsak var förskjutningen i tidsandan. De politiskt radikala 1960- och 70-talen ersattes med 1980-talets högerväg. Valfrihet, avreglering och marknadsanpassning blev slagorden för dagen, istället för solidaritet, stark samhällsstyrning och en växande offentlig sektor. 1990-talets djupa lågkonjunktur drev ytterligare på utvecklingen. Medan konsumtionen i den offentliga sektorn steg med 70 procent under 1970-talet var ökningen bara 20 procent under 1980-talet och den förbyttes i en minskning med 5 procent under 1990-talet. Till kommunernas tuffare ekonomiska läge bidrog också de av riksdagen beslutade kommunala skattestoppen 1991 och 1992.

En annan ledstjärna har varit decentralisering. Staten har på olika sätt minskat sitt kommunala engagemang. Statens bidrag till kommunerna har sjunkit, stundtals drastiskt. Lika viktigt är att bidragen i stor utsträckning gjorts generella, och på så sätt minskat statens möjligheter till detaljstyrning. Statens tidvis mycket omfattande tillsyn av den kommunala verksamheten har successivt luckrats upp, och kommunerna har med tiden fått väsentligt utvidgade möjligheter att bestämma över sin egen organisation när det gäller t. ex. nämnder.

Majoritetsförhållandena har fortsatt att växla under 1900-talets sista decennier. Socialdemokraten John-Olle Persson var finansborgarråd 1973–76, moderaten Ulf Adelson 1976–79, John-Olle igen 1979–86 och moderaten Sture Palmgren 1986–88. Sedan slutet av 1980-talet har posten delats mellan socialdemokraten Mats Hulth, 1988–91 och 1994–98, och Carl Cederskiöld 1991–94 och igen från 1998. I slutet av 1970-talet fick miljörelsen sitt parlamentariska genombrott när stockholmspartiet tågade in i fullmäktige. Partiet har stundom haft en vågmästarroll, som det utnyttjat maximalt. År 1991 dök ytterligare två partier upp i Stadshuset, ny

Stockholmspartiets Stella Fare visar upp partiets valaffischer inför kommunalvalet 1998.

Socialdemokraten Mats Hulth och moderaten Carl Cederschiöld med Stads-
huset i centrum. De växlade i rollen som finansborgarråd under åren 1988 till 2002.
Mats Hulth 1988–91 och 1994–98 och Carl Cederschiöld 1991–94 och 1998–02.

Moderaten Ulf Adelsohn
var finansborgarråd 1976–79.

demokrati, som försvann efter en period, och miljöpartiet de gröna, som fortfarande finns kvar i fullmäktige. Kvinnornas andel har pendlat mellan 44 och 49 procent. Vid sekelskiftet 2000 var 49 av 101 ledamöter i fullmäktige kvinnor.

År 1976 fick utländska medborgare som varit folkbokförda under tre år rätt att rösta i kommunala val. Från 1997 har alla EU-medlemmar som är folkbokförda rösträtt, oavsett tid de bott här. Invandrades röstdeltagande har varit betydligt lägre än svenskars. Till en del torde det bero på att bara få invandrare valts in i de kommunala församlingarna.

De svåra åren

Den period som inleddes från och med 1970-talets andra hälft var således början till kommunalpolitikens »svåra år«. Så också i Stockholm. Från och med 1980-talet förde de olika finansborgarråden en ständig kamp för att få nämnderna att strama åt

hetsområdena i hög grad bestämdes av kommunens medborgarunderlag och förändringar i detta. Ytterligare ett är sökandet efter nya organisatoriska former för de kommunala verksamheterna.

Välj din egen hemhjälp!

Äldrevården ägnades ett ökat intresse från och med slutet av 1950-talet. Framförallt kom frågor om de äldres livskvalité allt mer i centrum för både debatt och lagstiftning. Nu förstärktes den trenden. Enligt den socialtjänstlag som tillkom 1982 ålades kommunerna att erbjuda de gamla ett differentierat utbud av olika service- och omsorgsformer. Syftet var att ge äldre människor större möjlighet att själva välja vård- och boendeform. För Stockholms del kom lagens intentioner att materialiseras i en kraftig utbyggnad av servicehusen. År 1988 hade staden 55 sådana för drygt 10.500 pensionärer, till det kom tre privata servicehus. Dessutom fanns åtta kommunala och femton privata ålderdomshem.

Staden hade redan innan den nya socialtjänstlagen introducerades diskuterat hur äldrevården borde organiseras. En orsak var att antalet pensionärer hade fördubblats under tidsperioden 1950–1975. Gruppen från 85 år och uppåt hade dessutom nära fyrdubblats. Den stora frågan var hur staden skulle hantera denna demografiska förändring. För att finna svar på frågan tillsattes 1975 en äldrevårdsutredning. Denna resulterade i den 1979 antagna Planen för äldrevården 1980–1984. De övergripande målen var normalisering, självbestämmande, differentierad service, satsningar på öppenvård och boende av hög kvalitet. Till de mer detaljerade målsättningarna hörde en utbyggnad av bostadshotellen och dagcentralerna, att hemservicepersonalens arbetsuppgifter mer borde inriktas på att motverka isolering, att hemservicearbetet skulle bedrivas i team och att noll-taxa skulle införas för hemtjänsten.

Nolltaxan praktiserades endast 1981 och 1982. De övriga målsättningarna kom emellertid i stort sett att realiseras. De kan betraktas som ett sista uttryck för den föregående kommunala guldåldern. 1990-talet kom däremot att innebära en nedrustning på flera av de områden som äldreprogrammet prioriterat. Under det senaste årtiondet har de gamlas isolering och nedläggningen av dagcentraler dominerat den växande kritiken mot stadens äldreomsorg. Dessutom började ett nygamalt mönster träda fram genom att ideella organisationer allt mer engagerade sig i arbetet med att bryta de äldres sociala isolering.

Också institutionsvården genomgick stora förändringar. I Stockholm minskade antalet institutionsplatser i förhållande till antalet gamla. Till en början motsvarades denna minskning av en ökning av annan äldreomsorg. Andelen pensionärer med hemtjänst ökade och staden satsade, som redan nämnts, på en kraftig utbyggnad av serviceboendet. Nästa steg mot en minskning av institutionsvården var det betänkande som den statliga äldreberedningen presenterade 1987. Detta resulterade i en omfattande nedbantning av antalet platser i långvården. Men denna avveckling kompensades inte av en motsvarande utbyggnad av andra vårdformer. Vid årsskiftet 1988/1989 var platsantalen på vårdsinstitutionerna i förhållande till sta-

De äldres utsatta situation – inte minst den ensamhet och isolering som drabbade många av dem – blev ett stående inslag i kritiken mot nedskärningarna i den kommunala delen av den offentliga sektorn.

dens gamla de lägsta under hela 1900-talet. Samtidigt ökade antalet så kallade klinikfärdiga äldre patienter som köade till en långvårdsplats. Platsantalet i servicehus och pensionärshem ökade heller inte i takt med antalet äldre. Hemtjänstens expansion hade avtagit redan efter 1975. De svåra åren för äldrevården hade nu definitivt inletts.

Den här utvecklingen väckte stark kritik. Pensionärernas riksorganisation, PRO, pekade upprört på de konsekvenser denna politik fick för många äldre. I en skrivelse till Stockholms socialnämnd skrev man:

Nu vet vi emellertid att många människor lider svårt av den till synes panikartade och oplanerade utskrivningen. Vi kan ej tåga still när vi ser hur inhumant sjuka och störda människor behandlas. [...] Vi vill också utropa: **BESINNA ER!**

Situationen föranledde 1992 ett riksdagsbeslut som innebar att kommunerna övertog ansvaret för långvården från landstingen. Syftet var att ge kommunerna ett samlat ansvar för servicen till och vården av de äldre.

Parallellt med denna utveckling fördes en intensiv diskussion om de äldres möjligheter att själva välja omsorgsform. Socialnämnden startade 1988 en försöksverksamhet där pensionärer fick möjlighet att själva välja hemhjälp. Utvecklingen har därefter fortsatt i den riktningen och 2001 beslutade staden införa en kundvalsmodell. Reformen innebär att varje person med rätt till hemtjänst tilldelas en s. k. »äldrepeng«. Denna kan antingen användas till att anlita stadens tjänster eller någon av de privata aktörerna på denna marknad. Reformen avsåg också ledsagar-service för pensionärer samt hemtjänst-, ledsagar- och avlösarservice för funktionshindrade.

Hör hur ropen skalla, daghemsplats åt alla!

Daghemsutbyggnaden befann sig ännu i sin linda vid 1970-talets ingång. I stället prioriterade stadens politiker den halvöppna barnomsorgen och familjedaghemmen.

Stadens barnomsorgspolitik utsattes nu för en allt hårdare kritik. Detta var de stora daghemsdemonstrationernas tid. I den då skanderade parollen om att »bankpalats tar daghemsplats« framgick tydligt vad man ansåg om politikernas prioriteringar. Men kraven på en utbyggnad av barnomsorgen framfördes också den traditionella politiska vägen, inte minst av de centrala fackliga organisationerna LO och TCO.

Trots kritiken gick utbyggnaden av daghemmen långsamt. År 1965 var 3.706 barn inskrivna i de kommunala daghemmen. Läger man samman dem med de platser som fanns på daghem som drevs av ideella organisationer, blir den totala summan 5.066. Fem år senare, 1970, fanns 8.331 barn i de kommunala daghemmen, de ideella hade i stort sett försvunnit. Antalet inskrivna barn hade visserligen ökat något, men det var en ökning som långt ifrån motsvarade behovet. År 1970 gick fortfarande fler stockholmsbarn på lekskolor än på dagis. Detta år var 9.156 barn inskrivna på stadens lekskolor. Daghemsutbyggnaden gick fortsatt långsamt – 1975 hade totalt 10.712 barn plats på daghem.

Riksdagen beslöt dock 1976 om en kraftig utbyggnad av daghemmen. Barnomsorgen blev nu en lagstadgad kommunal uppgift och kommunerna fick skyldighet att ansvara för en planmässig utbyggnad. I lagen om barnomsorg som tillämpades från och med 1977 gavs kommunerna ansvar för såväl förskole- som fritidsverksamheten. Det här beslutet fick stor betydelse för stadens aktivitet på barnomsorgsområdet och daghemsutbyggnaden sköt nu verklig fart. År 1980 var 18.488 barn inskrivna i stadens daghem. Motsvarande siffra 1985 var 26.298. Fem år senare hade dock antalet minskat till 25.459 och 1997 till 24.801. Till en del berodde detta på de kooperativa och privata daghem som nu tillkommit. År 1990 omfattade denna verksamhet 343 barn, 1995 hade antalet stigit till 3.381 och 1997 till 4.221.

De alternativa daghemmen blev möjliga genom ett riksdagsbeslut 1990 som stadgade att föräldrakooperativ barnomsorg skulle få statsbidrag på samma villkor som kommunerna. Förutom den avgift som tas ut bedrivs verksamheten med hjälp av kommunala och statliga bidrag. För sådana krävs att verksamheten följer de rikt-

Demonstration i januari 1994 arrangerad av Pensionärernas Riksorganisation, PRO. I oktober 1993 började PRO samla in namnunderskrifter mot nedskärningarna inom sjukvård och omsorg. Aktionen resulterade i 393.000 namnunderskrifter.

På 1970-talet kom bristen på daghemsplatser att inta en central roll i den allmänna politiska diskussionen och i Stockholm var det de stora daghemsdemonstrationernas årtionde.

1980-talet utgjorde den verkliga expansionsperioden i daghemmens historia. År 1975 hade 10.712 stockholmsbarn daghemsplats. Tio år senare var motsvarande siffra 26.298 barn.

linjer som staden fastställt för det pedagogiska arbetet i förskolan. Under 1990-talet blev det också fritt fram för privata företag att bedriva kommunalt och statligt understödd daghemsverksamhet.

Fritidshemsverksamheten expanderade också kraftigt på 1980-talet. 1965 var 1.810 barn inskrivna på stadens fritidshem. Motsvarande siffra för 1997 var 23.571. Lekskolorna beskrev dock en rakt motsatt utveckling. I takt med att daghemmen byggdes ut minskade antalet barn på lekskolor och 1997 var endast 669 barn inskrivna i det som då kallades deltidsförskolan.

Socialdemokraterna och vänsterpartiet var de främsta anhängarna av den ökade satsningen på den institutionella barnomsorgen i form av daghem. De borgerliga partierna har ställt sig betydligt mer kritiska till denna utveckling. Visserligen har man inte motsatt sig daghemmen som sådana, men man har önskat en politik med större valfrihet för föräldrarna att själva välja omsorgsform. Man har också velat underlätta för de föräldrar som önskat stanna hemma under småbarnstiden. För de borgerliga partierna var, och är, kravet på vårdnadsbidrag centralt.

Decentralisering och centralisering

I fullmäktige diskuterade man allt oftare hur staden skulle handskas med den expanderande byråkrati som krävdes för att administrera stadens omfattande verksamhet. Det socialpolitiska området utgör ett gott exempel.

Stadens socialpolitik utmärktes både av en strävan till centralisering och en strävan mot ökad decentralisering, i här nämnd ordning. Genom lagen om social centralnämnd 1970 fick kommunerna möjlighet att slå ihop nykterhets-, barnavårds- och socialnämnderna. Stockholm genomförde – som en av de sista kommunerna – en sådan integration 1975. Socialförvaltningen indelades då i 17 socialdistrikt med varsin vidhängande distriktsnämnd. Inom varje socialdistrikt inrättades en social servicecentral. Det övergripande politiska ansvaret under kommunfullmäktige innehades av den centrala socialnämnden.

Den nya centraliserade socialvården blev inte långlivad. Såväl politiker som tjänstemän fann den stora administrationen vara alldeles för tungrodd. Omfattande utredningar och viss försöksverksamhet ledde istället fram till den organisation som angavs i 1982 års lag om socialtjänst. Decentraliseringen bestod främst i att socialdistrikten, som nu ökat till 18, fick drifts- och verksamhetsansvar. Likaså fick de ansvara för ekonomi-, personal och kanslifrågor. Från och med 1986 har den centrala förvaltningens byråer och enheter minskat i antal och storlek. Samtidigt har ytterligare uppgifter decentraliserats till socialdistrikten, framförallt inom äldre- och handikappomsorgen.

På 1990-talet fortsatte den påbörjade decentraliseringen genom det system med stadsdelsnämnder som infördes 1997. Dessa, som från början var 24 till antalet, kom att stå för merparten av den kommunala servicen i stadsdelarna. Till stadsdelsnämnderna har förts centrala kommunala verksamhetsområden: förskoleverksamhet, grundskola, individ- och familjeomsorg, fritids- och kulturverksamhet, handikappomsorg, konsumentrådgivning, miljöarbete, lokala näringslivsfrågor, skötsel av gator och parker samt äldreomsorg.

De demokratiska effekterna av stadsdelsnämnder har ofta bedömts som begränsade av medborgarna. Däremot har de ibland ansetts leda till en vitalisering på politikernivå, fler har engagerats i politiskt arbete och på sina håll har politikerrollen förändrats.

Nya tider

Införandet av stadsdelsnämnderna var inte den enda genomgripande förändringen under 1990-talet. Staden införde också en ny ekonomisk politik. Denna bestod i konkurrensutsättning och privatisering av många av välfärdens kärnområden. Valfrihet och konkurrens blev de nya slagorden. Den kommunala förvaltningen kom att drivas under närmast företagmässiga former och begrepp som målstyrning, resultatenheter och delegerat budgetansvar gjorde nu entré i de politiska diskussionerna.

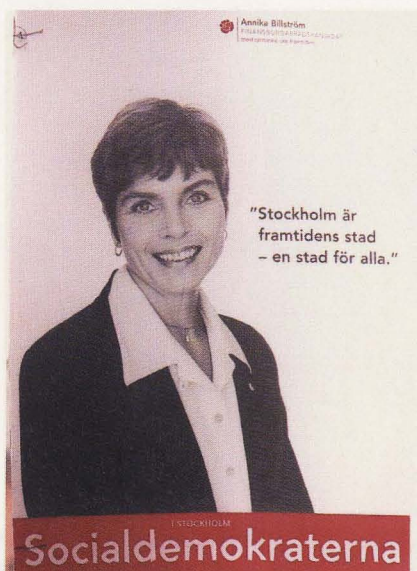
En så omfattande systemförändring gick givetvis inte spårlöst förbi i den kommunalpolitiska debatten. Denna präglades, och präglas ännu 2002, av ett utpräglat ideologiskt tonfall. Det nya systemets anhängare talar om förnyelse, om upplösandet av stela byråkratiska strukturer. De talar också om ökad valfrihet för medborgarna och om en effektiv och rationell hantering av den kommunala ekonomin. Den nya politikens kritiker använder sig av en helt annan terminologi. De talar om välfärdsstatens och folkhemmets sönderfall och om att medborgarna prisges till

Oppositionsborgarrådet och vänsterpartisten Margareta Olofsson har riktat hård kritik mot den borgerliga politiken under perioden 1998–2002. Enligt vänsterpartiet hotar de borgerliga partiernas politik den kommunala demokratis grundvalar.

Annika Billström på en valaffisch från 1998. Som socialdemokratiskt oppositionsborgarråd från 1998 har hon skarpt kritiserat den nya borgerliga politiken i Stockholm, inte minst på det bostadspolitiska området.

marknadskrafterna. Enligt kritikerna förebådar det nya systemet en återgång till äldre tiders värderingar då penningen och inte medborgarrätten styrde. Inställningen till det nya systemet följer i stort sett partigränserna, åtminstone i Stockholm. Ute i landet är sambandet mellan politisk majoritet och införandet av entreprenadssystem och konkurrensutsättning inte alltid entydigt.

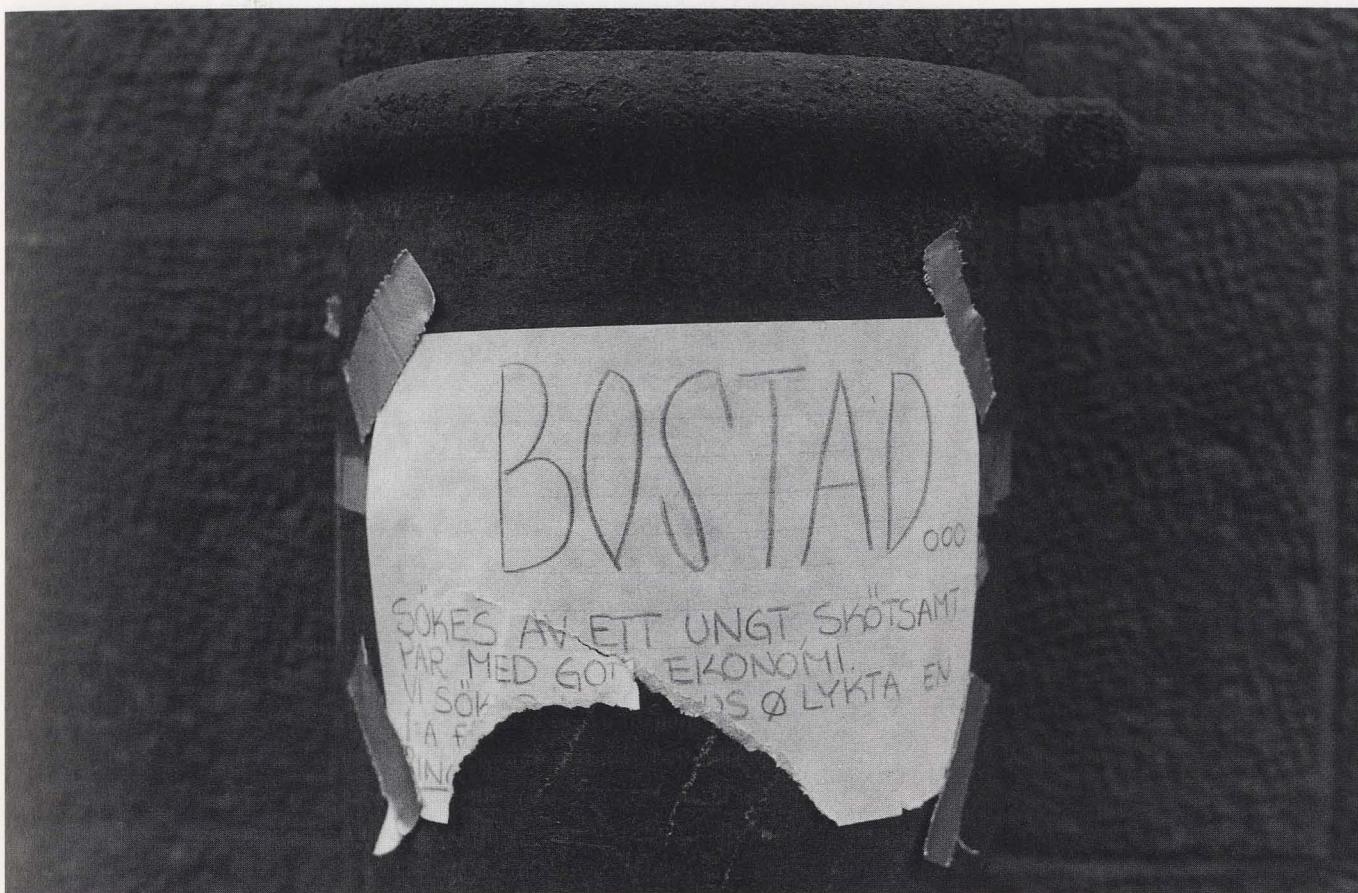
Våren 1999 införde Stockholms stad en ny policy för upphandling, konkurrens och valfrihet. Denna innebär att all verksamhet, förutom myndighetsutövning och strategiska ledningsfunktioner, kan upphandlas i konkurrens. Det här var ett direkt resultat av det borgerliga maktövertagandet 1998. En lång rad av stadens ansvarsområden har sedan dess utsatts för konkurrens och lämnats ut på entreprenad. Staden har också uppmuntrat de anställda att »avknoppa» den verksamhet de arbetar inom och istället driva den i egen regi. Avknoppningen har dock gått betydligt långsammare än vad man förväntat sig.

Den nya politiken har väckt kraftiga protester. Inför kommunalvalet 2002 har socialdemokraterna i Stockholm gått ut under parollen »Stoppa systemskiftet!». Partiet vänder sig framförallt mot utförsäljningen och konkurrensutsättningen av de områden man beskriver som välfärdens kärna. Också vänsterpartiet har riktat en intensiv kritik mot den borgerliga politiken. Partiets kritik innehåller också en parlamentarisk aspekt och man menar att den borgerliga politiken hotar den kommunala demokratis grundvalar då makten flyttas från de folkvalda politikerna till privata intressen. Där de borgerliga poängterar den effektiva användningen av skattepengarna, betonar således vänsterpartiet istället det politiska inflytandet över dessa pengar.

Cirkeln sluts?

Utifrån ett historiskt perspektiv ter sig dagens politik ganska välbekant. Frågan om kommunala eller privata intressen bäst ombesörjer för staden viktiga verksamheter präglade även sekelskiftet 1900. Den tidens reformrörelse arbetade hårt för att staden skulle ta sitt ansvar på t. ex. bostadspolitiken och kollektivtrafikens områden. Ett kommunalt huvudmannaskap ansågs borga för att stadens invånare inte skulle vara helt utlämnade till marknadskrafterna. De som på denna tid *motsatte* sig kommunaliseringen gjorde det med argument om att den fria företagsamheten, och den fria konkurrens som denna innebar, skulle ordna situation till det bästa. Då, liksom nu, var tilltron till den osynliga handen stor.

På det bostadspolitiska området är likheterna mellan sekelskiftena 1900 och 2000 särskilt påfallande. Även om »bostadseländet» myntades som politisk term vid förra sekelskiftet känns denna säkert adekvat också för senare generationers stockholmare. Visserligen står inte lägenheternas standard längre i centrum för kritiken, men väl bristen på och kostnaden för bostäderna. Det är inte bara det ansträngda läget på bostadsmarkanden som känns bekant, utan även kritiken mot politikernas sätt att hantera frågan. Det finns klara likheter mellan de förslag på lösningar som Carl Lindhagen och andra inom reformrörelsen framförde vid 1900-talets början och de idéer som idag förs fram. Nära 100 år efter det att Lindhagen presenterade sitt första bostadspolitiska program i stadsfullmäktige, har i Stock-

holm bildats ett nätverk med namnet »jagvillhabostadnu«. Av de krav som nätverket framför är påtagligt många nygamla. På Lindhagens tid handlade kraven visserligen om att bygga ut den allmännyttiga bostadsproduktionen, idag arbetar man också för att stoppa utförsäljningen av den produktion som sedan dess tillkommit.

Likaså kritiseras stadens mark- och tomtpolitik samt fördelningen mellan bostadsrätter och hyresrätter. Framförallt vänder man sig mot systemet att auktionera ut marken till högstbjudande. Istället vill man, precis som förr, att marken skall säljas till priser så att även icke-spekulativa fastighetsföretag kan bygga. I en gemensam debattartikel i augusti 2001 deklarerar det nya nätverket tillsammans med Hyresgästföreningen i Storstockholm:

»Vi accepterar inte längre politikernas monopolspel med kommunens egendom. Smärtgränsen är nådd«

Tankarna går till socialdemokraten Knut Tengdals ilskna uppgörelse med sin tids kommunala bostadspolitik i den tidningsartikel från 1908 som bar rubriken »Jag anklagar«.

Dagens artikelförfattare fick ett snabbt svar från de bostadspolitiskt ansvariga – folkpartiets Jan Björklund, moderaternas Carl Cederschiöld, Stockholmspartiets

Bostadseländet myntades som begrepp för ungefär ett sekel sedan, men känns nog relevant också för flera av 2000-talets stockholmare. Bristen på bostäder är stor och många nyss inflyttade stockholmare jagar bostäder och bor på andrahandskontrakt.

Stella Fare och kristdemokraterna Harry Hedman. Enligt dem har staden tagit sin beskärda del av det bostadspolitiska ansvaret. För att lösa problemen på bostadsmarknaden måste, menade man, helt nya åtgärder till, t. ex. lägre byggs katt, förenklade byggnadsregler och olika upplåtelseformer. Även dessa argument klingar välbekanta och för tankarna till förra seklets diskussioner.

Den här diskussionen har givetvis inte bara förts på tidningarnas debattsidor. Den har också i hög grad varit närvarande i stadsfullmäktige. De ståndpunktstaganden som där framförts överensstämmer ganska väl med de som framförts i mediadebatten.

För en grupp av medborgare – de hemlösa – är termen »bostadselände« adekvat i hela sin tidigare betydelse. Också här förs idag en ny gammal politik. De ideella organisationerna spelar en viktig roll för dessa människor, vare sig det gäller att ordna tillfälliga sängplatser eller soppkök. Hösten 2001 inleddes t. ex. ett samarbete mellan Stockholms stad och Stadsmissionen angående en gruppobostad för hemlösa män. Staden står för lokaler, inventarier och hyra, medan Stadsmissionen står för det praktiska omsorgsarbetet. Denna arbetsfördelning känns igen från det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets samarbete mellan staden och filantropin. Kristdemokraterna i Stadshuset har gjort samarbetet med de ideella organisationerna till en profilfråga. Partiet ser som sin uppgift att lyfta fram betydelsen av dessa organisationers arbete. Ett arbete man ser som omistligt för att partiet skall kunna leva upp till sitt vallöfte om en »tak-över-huvudet-garanti«.

Ett annat område där historien tycks gå igen är kollektivtrafiken. Trots att månadskortet fortfarande är en realitet och en påminnelse om de kommunala samverkanssträvandena på detta område, har ändå mycket förändrats under det senaste årtiondet. SL:s monopol är idag brutet. Nya privata ägare finns till både tunnelbanan och pendeltågstrafiken. Stadens politik när det gäller kollektivtrafiken liknar litet den orm som biter sig själv i svansen. Den nya politiken är påfallande lik den som fördes under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Då var det konsumenternas kritik, tillsammans med ekonomiska skäl och med kommunens behov av kontroll, som till sist ledde till att kollektivtrafiken kommunaliserades.

*

Kommunerna tilldelades således en central roll för det praktiska genomförandet av den svenska välfärdspolitik. Till en början gavs ett starkt statligt stöd till den kommunala välfärdproduktionen. Under de ekonomiskt svåra åren, då besparingar var mer aktuella än nya reformer, minskade däremot statsbidragen. Samtidigt ersattes det direkta statliga inflytandet över den kommunala politiken av en mer allmänt hållen målstyrning och kommunerna fick ett ökat ansvar för att finna lokala lösningar på de ekonomiska problemen. Kommunerna fick ökad handlingsfrihet, men samtidigt betydligt mer begränsade ekonomiska ramar att röra sig inom.

Ovan har vi sett hur Stockholm valt att lösa den här situationen. Andra kommuner har valt andra lösningar. Utvecklingen innebär att vi inte längre kan tala om en enhetlig svensk välfärdmodell. Det är idag snarare relevant att tala om, som kulturgeografen Susanne Johansson påpekat, en rad kommunala välfärdmodeller.

Stockholms stad står för en sådan modell. Denna är visserligen ovanligt konsekvent genomförd, men det är ännu för tidigt att presentera ett bokslut över vilken lokal välfärdsmodell som staden kommer att föras till av den framtida forskningen.

Om historien ämnar upprepa sig för Stockholms del är fortfarande en till stor del öppen fråga. Utvärderingen av denna tid får anstå till nästa gång det skrivs Stockholms stads historia. Först då kan vi veta om bilden av Staden som ett bolag åter blivit aktuell.

När det gäller stadens hemlösa spelar de ideella organisationerna fortfarande på 2000-talet en viktig roll. Stadsmissionen har t.ex. tagit ett stort ansvar, men också mer löst organiserade grupper engagerar sig, t.ex. genom att ordna med soppkök.